

SOCIABILNOST POSAMEZNIKOV MED TERITORIALNO IN OMREŽNO ORGANIZACIJO DRUŽBE**

Povzetek. Ena izmed ključnih značilnosti današnje družbe je, da se poleg iz fizičnih entitet sestoji tudi iz tokov, ki omogočajo simultanost družbenih praks brez teritorialne omejenosti. Izhajajoč iz tega, je temeljni namen prispevka preučitev razmerja med sociabilnostjo posameznikov v fizičnem in kibernetskem prostoru. V tem smislu avtor argumentira tezo, da sociabilno delovanje posameznikov v kibernetskem prostoru pozitivno vpliva na njihovo druženje oziroma delovanje v fizičnem prostoru. Pri tem izhaja iz prepričanja, da je za preučevanje družbenih dinamik v kibernetskem prostoru izrednega pomena preseganje vsiljevanja tradicionalnih konceptov, značilnih za fizični prostor.

Ključni pojmi: omrežna družba, kibernetski prostor, fizični prostor, sociabilnost, IKT.

Uvod

V današnjem obdobju smo priča intenzivnim družbenim spremembam, ki izvirajo predvsem iz uporabe omrežij, ustvarjenih z informacijsko-komunikacijskimi tehnologijami (IKT). Ena izmed opaznejših tovrstnih sprememb je, če uporabimo Mlinarjev (2008) pojasnjevalni aparat, izpodkopavanje dosedanje, na teritoriju temelječe družbene organizacije (deteritorializacija) oz. prehajanje od prostora krajev k prostoru tokov. Današnja družbo namreč poleg fizičnih entitet tvorijo tudi tokovi, ki omogočajo simultanost družbenih praks brez teritorialne omejenosti. Vendar se po njegovih (ibid.) ugotovitvah razprava o razmerju med delovanjem akterjev v geografskem in kibernetskem prostoru šele odpira. Z namenom prispevati k tovrstni razpravi v tekstu utemljujem prepletenost ter soodvisnost obeh prostorov oz. teritorialne in omrežne organizacije družbe.

---

* Dr. Blaž Lenarčič, asistent na Univerzi na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče Koper in Fakulteta za humanistične študije.

** Pregledni znanstveni članek

Uvodoma moram izpostaviti, da bom v prispevku izhajal iz sociologije prostora, kot jo je utemeljil Mlinar (1990). Prepričan sem namreč, da podobno kot v fiziki prostor ne more biti definiran izven dinamike materije, v družbeni teoriji ne more biti definiran izven družbenih praks. To pomeni, da prostor predstavlja neizogibno ozadje družbenih odnosov in procesov, kajti, če bi ga »/.../ popolnoma izločili iz družbenega dogajanja, potem kot tak postane *prazna danost*, ki ne more predstavljati samostojnega predmeta in podlage za nekakšno 'sociologijo prostora' (ali 'sociologijo teritorija')« (Mlinar, 1990: 5).

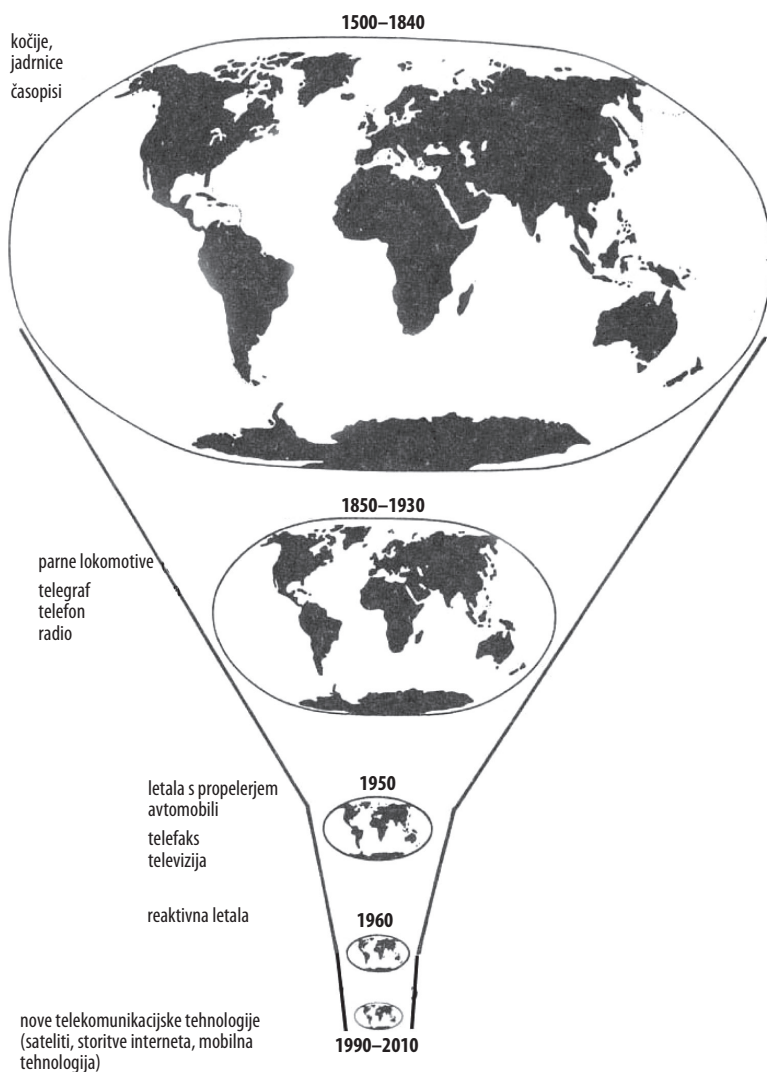
Prispevek je v grobem razdeljen na dva dela. V prvem delu vzpostavim kontekst današnje družbe, kjer se posvetim predvsem časovno-teritorialni razsežnosti delovanja družbenih akterjev. Na takšni podlagi nato skušam argumentirati tezo, da sociabilno delovanje posameznikov v kibernetskem prostoru pozitivno vpliva na njihovo druženje oz. delovanje v fizičnem prostoru. Pri tem izhajam iz prepričanja, da je za preučevanje družbenih dinamik v kibernetskem prostoru izrednega pomena preseganje vsiljevanja tradicionalnih konceptov, značilnih za fizični prostor. V slednjem je tudi razlog, da kibernetski prostor razumem kot fizičnemu enakovreden družbeni prostor.

Časovno-teritorialna¹ razsežnost delovanja v današnji družbi

Delovanje na daljavo je bilo včasih mogoče le preko fizičnega premikanja, v današnji družbi pa IKT zagotavlja tako imenovano akcijo na daljavo (tele-akcija), kar pomeni, da meje delovanja posameznikov niso (več) definirane s pomočjo geografije, ampak z dosegom telefonskih linij in računalniških omrežij. Tovrstno delovanje ima po Mlinarju (1994) dva pomembna ter medsebojno povezana učinka: (1) odpravlja prostor kot oviro, (2) obenem pa vodi k izgubi njegove zaščitne vloge. Na takšen način postajajo posamezne družbe vse bolj izpostavljene (želenim in neželenim) globalnim vplivom in vdorom. »Teritorialne meje postajajo vse bolj prepustne in vse težje obvladljive. Videti je, kot da nastaja nekakšen 'brezkrajevni svet'« (Mlinar, 1994: 11). Medtem pa je izkustveno gledano proces globalizacije najbolj evidenten kot proces časovno-teritorialnega krčenja sveta, ki je posledica razvoja raznovrstnih tehnologij za premagovanje časovnih in teritorialnih ovir (slika 1).

¹ Večina avtorjev (Mlinar, 1994, 2008; Trček, 2003; Harvey, 1995; Castells, 1996) v tem kontekstu uporablja besedno zvezo časovno-prostorsko, vendar ker zagovarjam tezo, da se današnji prostor ne krči, ampak širi v nematerialni oz. kibernetski prostor – krči se percepcija teritorija – v tej sintagmi raje uporabljam besedo teritorij. V nadaljevanju besedila ohranjam sintagmo časovno-prostorsko, kot jo uporabljajo posamezni obravnavani avtorji, s tem da jo razumem sinonimno s časovno-teritorialno.

Slika 1: ČASOVNO-TERITORIALNO KRČENJE SVETA

Eden izmed pomembnejših učinkov predstavljenega procesa je časovno-teritorialni kolaps, ki prinaša ubikviteto (Mlinar, 1994, 2008). Gre namreč za stanje, ko lahko določene entitete obstajajo kjerkoli in kadarkoli neodvisno od časa in teritorija, kar ima za posledico povezovanje dejavnosti in ljudi, ki niso več občutljivi za medsebojno (fizično) oddaljenost. Takšno stanje po eni strani poraja novi internacionalizem in močno notranjo diferenciacijo družb, ki temeljijo na krajih, funkcijah in družbenih interesih, po drugi

strani pa predvsem na izkustveni ravni omogoča doživljanje sveta kot manjšega oziroma časovno-teritorialno obvladljivega (slika 1). »Gre za možnost preseganja teritorialnih, običajno nacionalnih meja in možnost povezovanja in integriranja akterjev v nove prostorsko-časovne kombinacije« (Trček, 2003: 41). Nekateri futuristično usmerjeni avtorji (Toffler, 1981; Dertouzos, 1997; Cairncross, 2000) razumejo tovrstno lokacijsko fleksibilnost kot konec razdalj (*death of distance*), kar pomeni, da fizični prostor oziroma lokacija vse bolj izgubljata na pomenu². Medtem ko večina družboslovnih avtorjev (Trček, 1997, 2003; Castells, 1989, 1996, 2001; Van Dijk, 1999; Wellman, 2001; Wellman et al., 2002; Barney, 2004; Quan-Haase in Wellman, 2004; Duff, 2004; Mlinar, 1994, 1995, 2008), ki analizira način vzpostavljanja in vzdrževanja nelokalnih povezav med posamezniki, ugotavlja, da tovrstna omrežja omogočajo večjo stopnjo fleksibilnosti ter pretočnosti časovno-teritorialnih vzorcev družbenega povezovanja. Obenem pa se po njihovem mnenju pri posameznih akterjih zmanjšuje pomen vnaprej predpisanih danosti in lastnosti, ki izvirajo iz teritorialnih in nacionalno-političnih omejitev. Iz tega izhaja, da smo v današnji družbi vse bolj organizirani na podlagi omrežij, priča odpravi hierarhij vmesnih posredniških ravni, ki so (bile) značilne za teritorialni način povezovanja posameznikov. »Sposobnost omrežij, da vključijo nove akterje in nove vsebine v proces družbene organizacije, z relativno neodvisnostjo centrov moči, narašča s tehnološkimi spremembami ali natančneje z evolucijo komunikacijskih tehnologij« (Castells, 2004: 5). To pomeni, da se vzporedno s tehničnim izpopolnjevanjem IKT povečuje tudi kompleksnost njihovih storitev, katerih namen je povečevanje zmožnosti kooperacije med posamezniki. Po drugi strani pa je ena izmed ključnih posledic tovrstnega povezovanja ta, da družbeni akterji lahko delujejo z višjo stopnjo avtonomije.

Za celovito razumevanje družbenih dinamik, ki se odvijajo v današnji družbi, je potrebno najprej pojasniti razmerje med prostorom krajev in prostorom tokov. Kot sredstvo tovrstnega pojasnjevanja mi bo v nadaljevanju služil Castellsov (1996) koncept omrežne družbe.

Omrežna družba

Na vsaki razvojni stopnji družbe se kot odraz tehnološkega razvoja pojavlja različna infrastruktura, kraji, zgradbe ipd., kar oblikuje značilno podobo prostora. Slednje nakazuje na tesno povezanost prostora in tehnološkega razvoja. »Zgodovina tehnologije je zgodovina časovno-prostorskega

² *Tovrstne ideje zavračajo raziskave, v katerih avtorji (Wheeler et al. (ur.), 2000; Kotkin in DeVol, 2001; Hočevar, 2000; Florida, 2004, 2007; Lenarčič, 2006; Mlinar, 2008) ugotavljajo, da se z izginjanjem prostorskih ovir med posamezniki vse bolj povečuje občutljivost za dejansko vsebino posameznih krajev.*

oddaljevanja, vzpon novih tehnologij se pogosto kaže v družbenem preoblikovanju prostora in časa, /.../« (Fuchs, 2007: 55). Začetke tovrstnega razmišljanja zasledimo pri Lefebvru (2000 {1974}), in sicer po njem vsaka družba oziroma vsak način proizvodnje ustvarja svoj lastni prostor. Povedano drugače, prostor je (družbeni) proizvod. Podobna izhodišča preučevanja prostora najdemo tudi pri Castellsu (1996, 2004). Slednji prostor označi kot materialni produkt v odnosu do drugih materialnih produktov, ki vstopajo v zgodovinsko determinirane družbene odnose in tako vzpostavljajo prostor z obliko, funkcijo in družbenim pomenom. Družbene spremembe, katerih priča smo v zadnjih desetletjih, so nas po njem privedle v nov tip družbe, ki jo opredeli kot omrežno družbo (*the network society*). Bistvena značilnost odnosov in procesov v tej družbi je, da se vzpostavljajo na podlagi omrežij. »Omrežja sestavljajo novo družbeno morfologijo naših družb, obenem pa razširjenost logike mreženja močno spreminja delovanje ter rezultate procesov proizvodnje, izkušenj, moči in kulture« (Castells, 1996: 469). Nedvomno je omrežna oblika organizacije obstajala že v predhodnih družbenih oblikah, vendar ni obsegala mreženja preko celotne strukture, kar je po Castellsu (*ibid.*) glavna značilnost nove družbene paradigme.

Materialne osnove vseh procesov so v omrežni družbi sestavljene iz tokov informacij, kapitala, podob, glasov, simbolov in organiziranih interakcij. Vendar ti tokovi niso zgolj elementi družbene organizacije, temveč so predvsem izrazi procesov, ki dominirajo v vsakdanjem življenju posameznikov. Iz tega Castells (1996) izpelje teorijo, da obstaja nova prostorska oblika, ki je značilna za delovanje v današnji družbi, in to je prostor tokov (*space of flows*). Ta prostor definira kot materialno organizacijo časovne delitve družbenih praks, ki potekajo skozi tokove, pri katerih gre za namenske, ponavljajoče se programsko sekvenčne izmenjave in interakcije med teritorialno oddaljenimi družbenimi akterji znotraj ekonomskih, političnih ter simbolnih družbenih struktur. Medtem ko v kasnejših delih (2001, 2004) s prostorom tokov razume materialne razvrstitve, ki omogočajo simultanost družbenih praks brez teritorialne omejenosti. Zanj to ni čisto elektronski prostor, niti ga ne enači s kibernetičnim prostorom. Ravno nasprotno, kibernetični prostor je zanj le komponenta prostora tokov. Poleg kibernetičnega prostora se sestoji še iz tehnološke infrastrukture, središč organiziranih izmenjav (pristanišča, letališča, finančna in informacijska središča ipd.) in habitatov družbenih akterjev, ki kakorkoli upravljajo s temi omrežji. Glede na to, da koncept prostora tokov obsega teritorialno in omrežno komponento, brez dvoma predstavlja novo prostorsko strukturo, ki je značilna za današnjo družbo.

Z vidika teme s katero se v prispevku ukvarjam, je še posebej relevantna komponenta prostora tokov kibernetični prostor. Slednji je definiran kot »/.../ virtualno, omrežno, elektronsko posredovani interesni prostor,

skratka, prizorišče za zagotavljanje različnih formalnih in neformalnih interesnih nagnjenj, potreb akterjev, ki potekajo z interakcijo in transakcijo med akterji« (Trček, 2003: 13). Zelo poenostavljeno ga lahko opišem kot prostor, ki nima specifične lokacije in v katerem delujemo vsakokrat, ko brskamo po svetovnem spletu, beremo in pošiljamo elektronsko pošto, igramo igrice na računalniku, GSM telefonu ipd. Ena izmed ključnih lastnosti kibernetiskega prostora je torej, da omogoča časovno-teritorialno neodvisno delovanje, kar ima za posledico preobrazbo od statičnih struktur k fleksibilnejšim vzorcem organizacije (današnje) družbe. Takšna (potencialna) fleksibilnost povezovanja raznovrstnih akterjev (od posameznikov preko skupin do organizacij ter teritorialnih enot), ki niso obremenjeni s časovno-teritorialnimi ovirami, po Mlinarju (1995) pomeni preobrazbo od območne k omrežni organizaciji družbe. Značilnosti območne in omrežne organizacije družbe so predstavljene v tabeli 1.

Tabela 1: ZNAČILNOSTI OBMOČNE IN OMREŽNE ORGANIZACIJE DRUŽBE

Območna organizacija	Omrežna organizacija
meje	povezave
strnjenost, kontigveta	razpršenost, ločevanje »disembedding«
zaključenost, načelo nevmešavanja v notranje zadeve	teritorialna odprtost
poudarek na »teritorialnih skupnostih«, teritorialni avtonomiji	poudarek na akterjih, individualni avtonomiji
kumulativnost povezav (multifunkcionalnost)	selektivnost
trajnost, togost, vnaprejšnja določenost, avtohtonost	fleksibilnost, prehodnost
frontalna, teritorialna izključnost	križanje in preseganje povezav med akterji
bližina, lokacijska vezanost	»neobčutljivost« za oddaljenost, ubikveta
center in periferija	vozišča, težnja k razsrediščnemu povezovanju
teritorialna ekspanzivnost, frontalni spopadi	prežemanje, interpretacija
fizična prisotnost, posedovanje, akvizitivnost	dostopnost
dihotomija domače/tuje	deteritorializacija domačega in tujega
teritorialno predstavništvo in posredništvo	neposredna udeležba - brez posrednikov in predstavnikov
teritorialna hierarhija, vertikalne vezi prevlada večjega	horizontalno povezovanje (sodelovanje in tekmovanje)
formalno organizacijske, institucionalne povezave	neformalne in formalne povezave
mikro-makro delitev	mikro-makro konvergenca

Vir: Mlinar (1995).

Ena izmed ključnih sprememb v omrežni družbi, ki me v kontekstu prispevka najbolj zanima, je ločitev definicije posameznikove navzočnosti od (fizičnega) teritorija in navezava na njegovo socialno omrežje, ki se v večini primerov razteza onkraj teritorialnih lokacij. Med drugim to pomeni, da »informacijska omrežja postajajo komplementaren način prej prevladujočega območnega prostorskega strukturiranja in iz njega izhajajočih hierarhij« (Trček, 1997: 100). Upoštevajoč ta izhodišča, se bom v nadaljevanju posvetil razmišljanju o prepletanju družbenega delovanja med fizičnim in kibernetskim prostorom, pri čemer me bo najbolj zanimal vpliv na sociabilnost posameznikov.

Sociabilnost posameznikov med fizičnim in kibernetskim prostorom

V zadnjih desetletjih so se v razvitih družbah zgodile določene spremembe, ki so povezane z družabnim življenjem, izhajajo pa iz vse intenzivnejše uporabe IKT. Tako na primer Putnam (2000) in Williams (2006) menita, da je čas, ki ga posameznik porabi za delovanje v kibernetskem prostoru, odtegnjen od katere izmed njegovih prejšnjih, najbolj verjetno družabnih aktivnosti. Vendar empirične študije ne potrjujejo tovrstnih mnenj. Na primer Nie (2001) dokazuje, da posamezniki, ki uporabljajo IKT, gledajo manj televizije. Poleg tega navaja (ibid.) rezultate empiričnih študij, ki kažejo, da so posamezniki, ki uporabljajo IKT, manj socialno izolirani kot neuporabniki.

Da storitve interneta, kot so na primer elektronska pošta in svetovni splet, večjajo intenzivnost odnosov uporabnikov z njihovimi sorodniki ter prijatelji, kažejo rezultati raziskave *PEW Internet and American Life Project* (2000). Podobne rezultate je dala tudi empirična raziskava, ki je bila leta 2006 izvedena na naključnem vzorcu 935 mladih (12–17 let) Američanov (Lenhart in Madden, 2007). Pokazalo se je, da 91 % vseh najstnikov, ki uporabljajo sociabilno programsko opremo³ (*social software*), to počne, da obdrži stik

---

³ Med sociabilno programsko opremo se uvrščajo predvsem aplikacije, ki posameznikom omogočajo (samo)predstavitev, enostavno in hitro vzpostavljajo ter vzdrževanje povezav oz. socialnega omrežja. Osnova sociabilne programske opreme je premostitev razlik med dinamikami kibernetskega in fizičnega prostora. Skratka, gre za programsko opremo, ki skuša kibernetski prostor integrirati globlje v naše vsakdanje delovanje v fizičnem prostoru in obratno. Od prvega vala aplikacij za vzpostavljajo virtualnih skupnosti (npr. MUD in MOO) se današnja generacija tovrstnih aplikacij razlikuje v tem, da uporabnikom omogočajo tako vzdrževanje kot tudi vzpostavljajo novih vezi oz. omrežij. Značilnost tovrstne opreme je tudi ta, da je primarno organizirana okrog ljudi in ne interesov, kot je značilno za forume. Prva aplikacija, ki jo lahko uvrstimo med sociabilno programsko opremo, je nastala leta 1997 in se je imenovala Six Degrees.com. (po ideji, da posamezniki, ki se ne poznajo, potrebujejo 6 korakov, da pridejo do skupnega znanca). Uporabnikom je omogočala osnovne storitve socialnega mreženja (seznam prijateljev, pošiljanje sporočil ipd.), z delovanjem pa je prenehala leta 2001. Trenutno so naj bolj popularne tovrstne aplikacije Facebook, Bebo, LinkedIn, Friendster ipd.

s prijatelji, s katerimi se pogosto srečujejo neposredno (*off-line*), medtem ko jih 82 % uporablja tovrstne storitve z namenom, obdržati stik s prijatelji, katerih ne videvajo pogosto.

Da so med rednimi uporabniki interneta zelo pomembno sredstvo vzdrževanja stikov s prijatelji storitve, ki jih le ta omogoča, kažejo tudi rezultati (tabela 2) empirične študije, ki so jo leta 2008 izvedli pri *Universal McCann*. Študija je bila izvedena na globalnem vzorcu 17.000 rednih uporabnikov storitev interneta v starostnem rangu od 16 do 54 let.

Tabela 2: NAČIN/SREDSTVO OHRANJANJA STIKOV S PRIJATELJI⁴

Sredstvo/način	Ohranjanje stika s prijatelji (%)
neposredno	86,3
elektronska pošta	79,4
telefon	82,4
instant messenger	66,9
osebni blog	31,1
sociabilna programska oprema	45,7
navadno pismo	39,2

Vir: Universal McCann Social Media Tracker – Power to the People 2008.

Ključna ugotovitev, ki jo lahko podam na podlagi podatkov iz **tabele 2**, je, da so glede na delež uporabe pri ohranjanju stikov s prijatelji med rednimi uporabniki interneta komunikacijske storitve, ki jih slednji omogoča vse bližje neposredni komunikaciji oziroma telefonu. Čeprav večina (86,3 %) rednih uporabnikov interneta (še vedno) ohranja stike s prijatelji preko neposredne komunikacije, sočasno postajajo v tem kontekstu vedno pomembnejši tehnološki kanali.

Za razliko od zgornje študije poda podrobnejši vpogled v razmerje med sociabilnostjo posameznikov v fizičnem in kibernetskem prostoru Wellman et al. (2002). Avtor je z empirično raziskavo preučil aktivnosti posameznikov v kibernetskem prostoru v odnosu do njihovih omrežij, participacije v javnem življenju ter zavezanosti skupnosti. Podatke je pridobil iz raziskave *The National Geographic Society »Survey 2000,«* ki je leta 1998 potekala na svetovnem spletu. V anketi so sodelovali posamezniki s celega sveta, vendar se je Wellman et al. (ibid.) osredotočil na 20.075 Severnoameričanov. Pri tem je potrebno omeniti, da je v času izpolnjevanja ankete več kot tri četrtine (81 %) enot omenjenega podzorca uporabljalo storitve interneta vsaj že eno leto, 10 % pa pol leta ali manj. Ena izmed ključnih ugotovitev te raziskave

⁴ Anketno vprašanje se je glasilo: »Kako ohranjam stike s prijatelji?« Možnih je bilo več odgovorov.

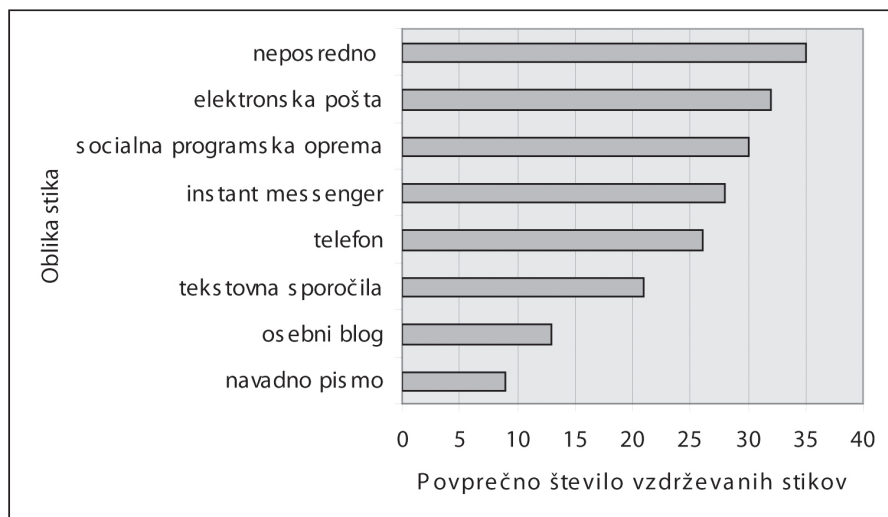
je, da intenzivni uporabniki storitev interneta ne uporabljajo tovrstnih storitev kot nadomestila neposrednih stikov ali telefonskih pogovorov, niti se ne obiskujejo ali telefonirajo pogosteje kot neuporabniki. Obenem pa ugotavljajo, da večina stikov v kibernetnem prostoru poteka med posamezniki, ki živijo medsebojno oddaljeno v radiu ene ure. Tako zgolj manjšina (30 %) stikov poteka s prijatelji in sorodniki, ki so medsebojno oddaljeni več kot 50 kilometrov, za komunikacijo z njimi pa 59 % uporablja elektronsko pošto. Dobljene rezultate so avtorji primerjali s predinternetnim obdobjem (cca. 1970), kar je pokazalo na dvig stopnje uporabe telefona, medtem ko se je stopnja neposrednih stikov znižala.

V kontekstu tega prispevka je pomembna tudi ugotovitev, da s tem, ko število prejete in poslano elektronske pošte narašča, se število interakcij v fizičnem prostoru ter telefonskih klicev ne zmanjšuje. Po drugi strani pa avtorji ugotavljajo, da posamezniki, ki imajo nizko stopnjo neposrednih in telefonskih stikov, tudi manj pošiljajo ter prejemajo elektronsko pošto. Nie in Erbring (2000) sta na podlagi empiričnega preučevanja⁵ uporabnikov storitev interneta prišla do nasprotnih ugotovitev, kot jih kažejo predstavljene raziskave. Njuni rezultati kažejo, da uporabniki storitev interneta v primerjavi z obdobjem, ko še niso bili uporabniki, namenijo 5 % manj časa obiskovanju družabnih dogodkov, 9 % manj časa druženju z družinskimi člani in 9 % manj časa namenijo neposrednemu druženju s prijatelji. Glavna ugotovitev avtorjev je, da več ur, ko posamezniki uporabljajo internet, manj časa namenijo neposrednemu druženju. Hampton in Wellman (2003) tem ugotovitvam ugovarjata z očitkom, da Nie in Erbring (ibid.) namerno zapostavita 4 % anketirancev, ki izjavljajo, da namenijo več časa za obiskovanje družabnih dogodkov, 6 % anketirancev, ki namenijo več časa družinskim članom, ter 4 % anketirancev, ki namenijo več časa za druženje s prijatelji. Poleg tega Wellman in Hampton (ibid.) izpostavita, da podatki, ki sta jih pridobila Nie in Erbring (2000), kažejo na to, da večina anketiranih na vseh omenjenih področjih ni zaznala nikakršnih sprememb.

Kljub nasprotujočim si ugotovitvam empiričnih raziskav lahko na podlagi kombinacije predstavljenih rezultatov in izkušenj iz zgodovine uporabe telefona sklenem, da se računalniško posredovana komunikacija vse bolj izkazuje kot *komplement* in ne *zamenjava* družabnim aktivnostim posameznikov v fizičnem prostoru. S takšno tezo se v svojih kasnejših delih strinja tudi Putnam (2003). Obenem pa te domneve potrjujejo rezultati že prej omenjene raziskave, izvedene pri *Universal McCann*, v kateri so avtorji med drugim postavili vprašanje: »Približno s kolikimi ljudmi v osebnem življenju ohranjate stik preko sledečih načinov?« Dobljeni rezultati so predstavljeni v grafu 1.

⁵ Anketa raziskava je bila izvedena v decembru 1999, potekala je preko interneta, vzorec je obsegal 4113 uporabnikov storitev interneta v ZDA.

Graf 1: POVPREČNO ŠTEVILO VZDRŽEVANIH STIKOV PREKO RAZLIČNIH NAČINOV/SREDSTEV KOMUNICIRANJA

Vidimo, da so komunikacijske storitve, ki jih omogoča internet, globoko penetrirale v vsakdanje družabno življenje posameznikov. Iz grafa 1 namreč razberemo, da današnji posameznik v povprečju ohranja 35 prijateljskih stikov na neposredni način, vendar mu tesno sledijo stiki preko storitev interneta, med katerimi izstopajo elektronska pošta (povprečno 32 stikov), sociabilna programska oprema (povprečno 30 stikov) ter *instant messenger* (povprečno 29 stikov). Pri interpretaciji predstavljenih podatkov je smiselno upoštevati, da se delež neposrednih stikov današnjih posameznikov zmanjšuje tudi zaradi povečevanja obsega opravljanja storitev na daljavo (npr. delo, nakupovanje ipd.). Uporabnikom tovrstnih storitev namreč ni potrebno zapuščati doma, zaradi česar posledično reducirajo (potencialne) stike z drugimi posamezniki, ki bi jih srečali v primeru, da bi šli storitev opraviti na za to določen kraj.

Upoštevajoč dosedanje ugotovitve, lahko postavim tezo, da IKT ne prinaša zatona družabnega življenja, ampak postaja vedno pomembnejše orodje za medsebojno (tako lokalno kot tudi globalno) povezovanje posameznikov, ki imajo skupne interese.

Dejstvo, da posamezniki niso vključeni v interakcije v vidnih javnih prostorih, še ne pomeni, da so v izolaciji. Lahko vstopajo v kibernetски prostor ter ustvarjajo nove virtualne prostore, uporabljajo instant messaging za pogovarjanje z novimi in starimi prijatelji, obiskujejo virtualne skupnosti ali igrajo večuporabniške igre (Quan-Haase in Wellman, 2002: 10–11).

V tem smislu Horrigan (2001) meni, da so postale virtualne skupnosti nekakšen tretji prostor poleg doma in delovnega mesta. Bistvena značilnost tega prostora je, da omogoča medsebojno druženje posameznikov z istimi ali podobnimi interesi izven doma in delovnega mesta (prostočasovne aktivnosti). Poleg tega rezultati vrste raziskav (Wellman, 1996; Wellman in Gulia, 1997; Horrigan, 2001; Nie, 2001; Wellman et al., 2001, 2002; Hampton in Wellman, 2003; Norris, 2002; Quan-Haase et al., 2002; Putnam, 2003; Blanchard, 2004; Hampton, 2004; Quan-Haase in Wellman, 2004; Best in Kruger, 2006) kažejo na to, da posamezniki, ki ustvarjajo vezi v kibernet-skem prostoru, niso individualisti, saj so zanje značilne številne socialne vezi tudi v fizičnem prostoru. Kljub temu bi bilo iz tega napačno sklepati, da imajo uporabniki IKT veliko večja socialna omrežja v primerjavi z neuporabniki. Rezultati empirične raziskave, ki so jo opravili Hlebec, Lozar Manfreda in Vehovar (2006), kažejo, da je razlika med povprečno velikostjo socialnega omrežja uporabnika in neuporabnika storitev interneta relativno majhna v korist prvega, medtem ko je glede na rezultate empiričnih raziskav (Horrigan, 2001; Boase et al., 2006) za uporabnike IKT verjetneje, da v svojem socialnem omrežju posedujejo več tesnih vezi kot neuporabniki.

Kot je bilo že omenjeno, podatki dosedanjih empiričnih raziskav (Horrigan, 2001; Quan-Haase in Wellman, 2004; Hampton in Wellman, 2003) kažejo, da večina uporabnikov IKT z njihovo pomočjo povečuje intenzivnost vezi s prijatelji iz fizičnega prostora. Povedano drugače, tovrstne tehnologije v glavnem služijo kot podpora interakcijam s posamezniki iz fizičnega prostora. V tem v kontekstu je potrebno omeniti v literaturi pogosto citirano raziskavo, ki sta jo izvedla Hampton in Wellman (2003) v omreženi soseski, poimenovani Netville⁶. Glavni namen te raziskave je bil preučitev učinkov širokopasovnega dostopa do storitev interneta na vsakdanje življenje uporabnikov. Ena izmed ključnih ugotovitev je, da storitve interneta okrepijo število in širino (med)sosedskih povezav tako v kibernet-skem kot tudi v fizičnem prostoru. Omreženi prebivalci so se torej posluževali kombinacije neposrednega komuniciranja ter komuniciranja s pomočjo IKT. Če se vrnem nazaj k Putnamovim (2000) ugotovitvam o povezavi med IKT in ne vključevanju posameznikov v (sosedske) skupnosti, vidim, da v primeru Netville to ne velja. Prebivalci so namreč s pomočjo IKT premagovali družbene, časovne in teritorialne ovire ter nato uspešno delovali v dobrobit

---

⁶ Soseska Netville se nahaja v predmestju Toronta in je takrat obsegala 109 na novo zgrajenih družinskih vrstnih hiš. Od ostalih primerljivih predmestij se je razlikovala po tem, da je bila velika večina bivalnih enot opremljena s širokopasovnim dostopom do storitev interneta. Večina popolnoma na novo useljenih prebivalcev Netville je imela univerzitetno izobrazbo in nadpovprečen prihodek na gospodinjstvo, 90% jih je bilo poročenih in 61% jih je živelo skupaj z otroki. Starostni rang je bil od 25 do 68 let, 88% odraslih prebivalcev je bilo polno zaposlenih in zgolj 23% jih je bilo zaposlenih v računalniškem, telekomunikacijskem ali inženirskem sektorju.

sošeske. Pri tem pa Hampton in Wellman (ibid.) izrecno poudarjata, da med prebivalci sošeske uporaba storitev interneta ni ustavila ali zamenjala neposrednih ali telefonskih stikov.

Sklep

Večina avtorjev, ki se ukvarja s preučevanjem kibernetnega prostora oziroma IKT ter njihovim vplivom na širšo družbo, ugotavlja, da tovrstna tehnologija ponuja možnost svobodnega delovanja posameznika v smislu, da ni podrejen sistemskim zahtevam, ampak da sledi lastnim interesom. Izhajajoč iz tega, so storitve in aplikacije svetovnega spleta učinkovita družbena tehnologija s svojevrstnimi lastnostmi, med katerimi najbolj izstopata nehierarhična struktura ter pestra izbira komunikacijskih orodij. Ti dve lastnosti uporabnikom iz različnih družbenih položajev in ozadij omogočata enakovredno vstopanje v medsebojne odnose. Poleg tega lahko uporabniki nastopajo kot množični komunikatorji na globalni ravni, pri čemer obvladujejo celoten proces produkcije in distribucije svojega sporočanja. V tem kontekstu je potrebno omeniti tudi, da vse intenzivnejši proces globalizacije IKT omogoča tudi manjšim in marginaliziranim družbenim (pod)skupinam oz. posameznikom delovanje na transnacionalnem nivoju. Predvsem v tem Mlinar (2000) prepoznava usmeritve k brezsrediščni družbi kot tudi globalni civilni družbi (Mlinar, 2008).

Med drugim sem v prispevku pokazal, da se fizični in kibernetni prostor v vsakdanjem delovanju posameznikov prepletata oz. dopolnjujeta. Izhajajoč iz tega, kibernetnega prostora ne moremo (več) obravnavati kot začasnega prostora družbenega eksperimentiranja, ki je strogo ločen od fizičnega, za kar bi lahko trdili še dve desetletji nazaj, ampak kot fizičnemu enakovreden prostor družbenega delovanja. Temu primerno je potrebno obravnavati tudi družbene dinamike, ki se odvijajo v kibernetnem prostoru. Vendar (žal) v veliko primerih še vedno držijo ugotovitve Jonesa (1998) o relativno ostri ločnici med družbenimi procesi in odnosi, ki potekajo v fizičnem in kibernetnem prostoru. Pri tem so prvi razumljeni in dojeti kot realni, drugi pa kot namišljeni oz. neresnični. Slednje je po svoje razumljivo, namreč skozi čas smo razvili predstavo, da družbeno delovanje ustreza določenemu modelu – v našem primeru je to neposredno druženje v fizičnem prostoru (*face to face*) – pa naj ta resnično obstaja ali ne. Glede na to, da je IKT zgolj eden izmed načinov, s katerim posamezniki medsebojno komunicirajo, in ne druga realnost, vidim pomembno vlogo prostorske sociologije v tem, da se prične posvečati (tudi) (re)interpretaciji odnosov in procesov v novem prostoru družbenega delovanja ter s tem pripomore k njegovi legitimnosti.

LITERATURA

- Barney, Darin (2004): *The network society*. Cambridge: Polity Press.
- Best, Samuel in Kruger, Brian (2006): Online interactions and social capital: distinguishing between new and existing ties. *Social Science Computer Review*. Dostopno preko: <http://ssc.sagepub.com/cgi/content/abstract/24/4/395>, 8. 9. 2008.
- Blanchard, Anita (2004): The effects of dispersed virtual communities on face-to-face social capital. V Huysman, M. in Wulf V. (ur.), *Social capital and information technology*, 53–73. Cambridge Massachusetts: The MIT Press.
- Boase, Jeffrey, Horrigan John, Wellman Barry in Rainie Lee (2006): The strength of internet ties. The internet and email users in maintaining their social networks and provide pathways to help when people face big decisions. PEW Internet & American Life Project, Eashington. Dostopno preko: <http://www.pewinternet.org>, 19. 3. 2005.
- Cairncross, Frances (2000): *The death of distance: How the communications revolution will change our lives*. Boston: Harvard Business School Press.
- Castells, Manuel (2004): Informationalism, networks and the network society: A theoretical blueprint. V Castells M. (ur.), *The network society. A cross-cultural perspective*, 3–49.
- Celtenham: Edward Elgar Publishing Limited.
- Castells, Manuel (2001): *The internet galaxy. Reflections on the internet, business and society*. Oxford: University Press.
- Castells, Manuel (1996): *The rise of the network society. The information age: economy, society and culture. Volume I*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Castells, Manuel (1989): *The informational city. Information technology, economic restructuring and the urban-regional process*. Massachusetts: Basil Blackwell.
- Dertouzos, Michael (1997): *What will be. How the new world of information will change our lives*. London: Piatkus.
- Dijk, van, Jan (1999): *The network society. Social aspects of new media*. London: Sage Publications.
- Duff, Alistair (2004): *Information society studies*. London: Routledge.
- Florida, Richard (2007): *The flight of the creative class: The New Global Competition for Talent*. New York: Collins.
- Florida, Richard (2004): *The rise of creative class. and how it 's transforming work, leisure, community & everyday life*. New York: Basic Books.
- Fuchs, Christian (2007): Transnational space and the 'network society.' *21st Century Society* 2 (1): 49–78.
- Hampton, Keith (2004): Networked sociability online, off-line. V Castells, M. (ur.), *Network society. A cross-cultural perspective*, 217–232. Northampton: Edward Elgar Publishing Limited.
- Hampton, Keith in Wellman Barry (2003): Neighboring in Netville: How the internet supports community and social capital in a wired suburb. *City and Community* 2 (4): 277–311.
- Hlebec, Valentina, Lozar Manfreda, Katja in Vehovar Vasja (2006): The social support networks of internet users. *New Media Society* 8 (9): 9–32. Dostopno preko <http://nms.sagepub.com/cgi/content/abstract/8/1/9>, 9. 10. 2007.

- Hočevar, Marjan (2000): *Novi urbani trendi, prizorišča v mestih – omrežja med mesti*. Ljubljana: Znanstvena knjižnica, FDV.
- Horrigan, John (2001): Online communities: Networks that nurture long-distance relationships and local ties. Pew Internet & American Life Project. Dostopno preko <http://www.pewinternet.org>, 9. 8. 2008.
- Jones, Steven (1998): Information, Internet and Community: Notes Toward an Understanding of Community in the Information Age. V Jones S. (ur.), *Cybersociety 2.0 Revisiting Computer Mediated Communication and Community*, 1–34. London: Sage.
- Lefebvre, Henry (2000): *The production of space*. Oxford: Blackwell.
- Lenarčič, Blaž (2006): Razvoj primorske regije v kontekstu nove ekonomije. Sociološka analiza trajnostnih ekonomsko-prostorskih razvojnih perspektiv. *Annales, Ser. Hist. Sociol.* 16 (2): 391–402.
- Lenhart, Amanda in Madden, Mary (2007): Social networking websites and teens: An overview. PEW Internet & American life project. Dostopno preko http://www.pewinternet.org/~media/Files/Reports/2007/PIP_SNS_Data_Memo_Jan_2007.pdf, 22. 1. 2008.
- Mlinar, Zdravko (2008): *Življenjsko okolje v globalni in informacijski dobi. 1. knjiga, Prostorsko-časovna organizacija bivanja: raziskovanja na Koprskem in v svetu*. Ljubljana: FDV in SAZU.
- Mlinar, Zdravko (1995): Osamosvajanje akterjev v procesu teritorialne dehierarhizacije. V Mlinar Z. (ur.), *Osamosvajanje in povezovanje v evropskem prostoru*, 61–71. Ljubljana: Znanstvena knjižnica, FDV.
- Mlinar, Zdravko (1994): *Individuacija in globalizacija v prostoru*. Ljubljana: SAZU.
- Mlinar, Zdravko (1990): Prostor in sociologija. *Družboslovne razprave* 10 (7): 3–12.
- Mlinar, Zdravko (1990): Od prostora krajev k prostoru tokov: prestrukturiranje ali razkroj teritorialno-družbene organizacije?, *Družboslovne razprave* 10, 15–44.
- Mlinar, Zdravko (2000): Globalizacija komuniciranja in teritorialne identitete. V: Splichal, Slavko (ur.), Vreg, France. *Vregov zbornik, (Javnost, Vol. 7, suplement)*, 111–120. Ljubljana: Evropski inštitut za komuniciranje in kulturo: Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani.
- Nie, Norman (2001): Sociability, interpersonal relations and the internet: reconciling conflicting findings. *American Behavioral Scientist*, 45. Dostopno preko <http://abs.sagepub.com/cgi/content/abstract/45/3/420>, 21. 4. 2005.
- Nie, Norman in Erbring Lutz (2000): Internet and society: a preliminary report. Stanford, California: Stanford Institute for the Quantitative Study of Society: Stanford University. Dostopno preko http://www.stanford.edu/group/siqss/press_release/preliminary_report-4-21.pdf, 6. 12. 2005.
- Norris, Pippa (2002): The bridging and bonding role of online communities. *The Harvard International Journal of Press-Politics* 7 (3): 3–13.
- Pew Internet & American Life Internet Project (2008): Fall Tracking Survey 2008, Final Topline. Princeton Survey Research Associates International for the Pew Internet & American Life Project. Dostopno preko <http://www.pewinternet.org/Reports/2009/Twitter-and-status-updating.aspx>, 29. 5. 2009.
- Putnam, Robert et al. (2003): *Better together. Restoring the American Community*. New York: Simon & Schuster Paperbacks.

- Putnam, Robert (2000): *Bowling alone. the collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster.
- Quan-Haase, Anabel in Wellman Barry (2004): How does the internet affect social capital. V Huysman, M. in Wulf, V. (ur.), *Social capital and information technology*, 113–135. Cambridge: MIT Press.
- Quan-Haase, Anabel, Wellman Barry, Witte James in Hampton Keith (2002): Capitalizing on the net: social contact, civic engagement and sense of community. Dostopno preko www.chass.utoronto.ca/~wellman/publications, 6. 12. 2006.
- Ross (2001): Knowledge-value cities in the digital age. Milken Institute, February 13. Dostopno preko www.milkeninstitute.org/pdf/kvdc.pdf, 6. 12. 2003.
- Toffler, Alvin (1981): *The third wave*. New York: Bantam Books.
- Trček, Franc (2003): *Problem informacijske (ne)dostopnosti*. Ljubljana: Zbirka Kiber 1, Center za prostorsko sociologijo, FDV.
- Trček, Franc (1997): Virtualna demokracija – navideznost ali dejanskost? *Družboslovne razprave* 13 (24/25): 98–117.
- Wellman, Barry (2001): *Physical place and cyberplace: the rise of personalized networking*. Dostopno preko <http://www.chass.utoronto.ca/~wellman/publications/individualism/ijurr3a1.htm>, 8. 8. 2007.
- Wellman, Barry (1996): An electronic group is virtually a social network. Str. V Kiesler S. (ur.), *Culture of the internet*, 179–205. Hillsdale: Lawrence Erlbaum. Dostopno preko <http://www.chass.toronto.edu/~wellman/publications/electronicgroup.pdf>, 9. 4. 2008.
- Wellman, Barry, Boase Jeffrey in Chen Wenhong (2002): The networked nature of community: Online and offline. *It&Society*, (1/1): 151–165.
- Wellman, Barry, Quan-Haase Anabel, Witte James in Hampton Keith (2001): Does the internet increase, decrease or supplement social capital?: Social networks, participation and community commitment. *American Behavioral Scientist*, (45). Dostopno preko: <http://abs.sagepub.com/cgi/content/abstract/45/3/436>, 4. 7. 2007.
- Wellman, Barry in Gulia Milena (1999): Net surfers don't ride alone: Virtual communities as communities. V Kollock P. in Smith M. (ur.), *Communities in cyberspace*, 167–194. New York: Routledge.
- Wheeler, James (ur.), Aoyama, Yuko (ur.), Warf, Barney (ur.) (2000): *Cities in the telecommunications age, the fracturing of geographies*. New York and London: Routledge.
- Williams, Dimitri (2006): On and off the 'net: scales for social capital in an online era. *Journal of Computer Mediated Communication*, 11(2). Dostopno preko <http://jcmc.indiana.edu/vol11/issue2/williams.html>, 27. 7. 2008.